

## KLEINE ORGELGESCHIEDENIS van de LAARKERK aan de Stationsweg te ZUIDLAREN

### Vooraf

In een kerkgebouw is een orgel het grootste en tegelijk ook kostbaarste object. De meeste bezoekers van een kerk hebben echter geen idee van het complexe interieur dat achter het front schuil gaat. Dat het orgel van de Laarkerk een geheel eigen en vaak boeiende geschiedenis heeft, zal U duidelijk worden na het lezen van de hierna volgende beschrijving.

### De eerste jaren

Al vrij snel na het stichten van een zelfstandige Gereformeerde Kerk in Zuidlaren (namelijk los van de Psychiatrische Inrichting Dennenoord met haar Stichtingskerk) ontstaat de behoefte aan gemeentezangbegeleiding met een orgel. In de notulen van de kerkenraad van 4 augustus 1904 is het volgen de te lezen:

*“Door den kerkeraad van Anjum wordt per advertentie een gebruikt kerkorgel (harmonium) aangeboden. Hierover is door Ds Drenth met genoemden kerkeraad gecorrespondeerd, waardoor bleek dat voor dit orgel F 400 bedongen werd. Besloten werd om eerst Anjum te schrijven om eerst de vraagprijs lager te stellen.”* En verderop in deze notulen: *“Aangaande een kerkorgel wordt besloten dat de praeses een onderzoek zal instellen bij een leverancier te Woerden die een orgel voor Fl 1000 heeft aangeboden. Uit een gevoerd gesprek tusschen Ds Drenth en den hypotheekhouder der kerk bleek deze niet ongeneigd te zijn het geld voor het orgel benodigd op obligatieen te willen geven.”*

Uiteindelijk wordt op 10 november 1904 besloten om een orgel te laten bouwen door Jan Proper uit Kampen. Dit orgel wordt op 7 juli 1905 in gebruik genomen, waarbij Jan Proper zelf het orgel bespeelt.

Ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Gereformeerde Kerk werd een boekje uitgegeven waarin Ds Drenth enige aandacht besteedt aan dit instrument:

*"7 Juli 1905 werd een pijporgel in gebruik genomen, dit instrument doet nog dienst, in zijn geheel verborgen achter een nieuw, niet sprekend front. De eerste organist was br. T. Sterenberg Hoofd der Chr. School. In Jan. 1917 werd hij opgevolgd door br. W. Hamstra. Orgeltrappers waren eerst Jakob en Berend Veenkamp, later Jan en Jakob Wieringa".* (Kennelijk wordt de orgelwind nog niet door een elektromotor geleverd.)

In een offerte van de 'Fabriek voor kerk- en concertorgels' H. Spanjaard te Amsterdam betreffende een geplande nieuwbouw, gedateerd juli 1950 wordt de mogelijkheid tot inruil van het oude orgel besproken. De inruilwaarde blijkt Hfl. 2700,- te zijn, zonder de trompet 8'. In het document wordt het instrument beschreven als een orgel van de firma Proper en van der Wal uit Kampen, bestaande uit hoofdwerk, bovenwerk en pedaalwerk met de volgende dispositie:

**Hoofwerk:** Prestant 8', Bourdon 8', Vlakfluit 4', Quint 2 2/3', Nachthoorn 2', Cornet 5 sterk discant

**Bovenwerk:** Holquintadena 8', Salicionaal 8', Baarpijp 8', Prestant 4', Gedektfluit 4', Octaaf 2', Mixtuur 4 sterk 1'

**Pedaal:** Subbas 16', Oktaafbas 8'

Koppels: Man. Ped I Ped II en een Tremulant

### Het voormalige orgel in de huidige Laarkerk.

In 1937 verhuist het kerkgenootschap naar het huidige pand aan de Stationsweg. De vraag rijst of het oude orgel dienst kan doen in de nieuwe kerk. Daartoe wordt advies gevraagd aan de firma de Koff uit Utrecht. Deze firma stelt een onderzoek in naar de toestand van het orgel met medewerking van de heer Welmers (Sr).

Uit de notulen van 9 september 1937: *"De uitslag was bevredigend. Het orgel is door vroegere ombouw een mechanisch-pneumatisch instrument hetwelk door uitbreiding in staat zal zijn de gemeente in het nieuwe kerkgebouw te begeleiden. De Firma stelde voor, wegens gebrek aan een vol overwegend instrument, de demisional uit het orgel te verwijderen, daarvoor in te bouwen een trompet hetwelk een groote verbetering zal zijn, mocht later een nieuw orgel genomen worden dan zouden de instrumenten weer verwisseld kunnen worden en de nieuwe trompet in het te plaatsen orgel gebruikt kunnen worden. De prijsopgave was als 't volgt: Het orgel demonteren, vervolgens nazien en overplaatsen naar het nieuwe kerkgebouw, nieuw te leveren trompet, geheel nieuw front naar ontwerp v/d architect, hetwelk in zijn geheel kan gebruikt worden bij een nieuw orgel, en een complete nieuwe kast daarvoor voor de prijs van Hfl. 1130. De br. gaan hiermede accoord."* De kerkeraad is later wel onaangenaam verrast als de heer Welmers 5 gulden vraagt voor zijn medewerking. Om het orgel beter te laten klinken stelt de firma voor om een trompet in te bouwen. Aldus geschiedt. Overigens niet tot ieders tevredenheid. Ds Drenth merkt bij het 50 jarige bestaan van de kerk op:

*"October 1937 werd dit algemeen geroemde gebouw in gebruik genomen. Een geheel nieuwe inventaris diende het inwendige, alleen het orgel was, op één register na, het oude. Later is er nog een pracht mogelijkheid geweest om bij het nieuwe front voor zeer matige prijs een passende achterbouw te krijgen, maar door gebrek aan medewerking van de gemeente is dit mislukt. Zeer jammer, want nu is het moeilijk en zeer kostbaar"*

De schrijver heeft kennelijk liever een nieuwe "achterbouw" (binnenwerk van het orgel) dan de gekozen – goedkopere – oplossing.

Met enige regelmaat wordt het bespelen van dit orgel besproken in de kerkenraad:

4 april 1940: *"Gezien de klachten over de bespeling van het kerkorgel gaan broeder Drenth en Speelman het orgel bespelen. Om de gevoelens van de huidige organist te sparen zal hij gevraagd worden de morgendiensten te doen, maar niet meer de avonddiensten."*

1 oktober 1940: *"Om het bespelen van het orgel op hoger peil te brengen zal broeder Pottjewijd in de middagdiensten helpen."*

26 maart 1942: Er is een prijsopgave ontvangen van een bij de firma Standaart te verkrijgen kerkorgel voor Hfl. 3700. (Dat vindt men kennelijk te duur.)

12 oktober 1942: Van de firma Dekker te Goes kan men een orgel zonder front betrekken voor fl 3600. Dat orgel staat nu in de toonzaal van de firma en men wil er van af. Voor het oude orgel wil men fl 450 betalen. Installatie van het orgel gaat Hfl 1350 kosten.

14 oktober 1942: Er wordt geen overeenstemming bereikt over de verbouw van het huidige orgel dan wel aankoop van een nieuw orgel. Er wordt niet overgegaan tot de aanschaf van een nieuw orgel.

#### Nieuwbouw-orgel in 1951

In 1950 is kennelijk het juiste moment aangebroken om een nieuw instrument te laten bouwen en worden er offertes aangevraagd. Vertoont het oude instrument ernstige gebreken of is het volume van dit instrument te gering voor een nieuwe kerk met 750 zitplaatsen? Naast de bovengenoemde firma Spanjaard brengen ook de firma M. Spiering te Dordrecht en Orgelmaker J. Reil te Heerde een offerte uit. De zaken worden voortvarend aangepakt, want het moet een orgel worden met twee klavieren: hoofdwerk + rugwerk en vrij pedaal. Tevens laat men een onderzoek instellen naar de gortdroge akoestiek van het kerkgebouw. (Een kwestie die ook in 2011 nog steeds de nodige bezorgdheid oplevert!). Er wordt uiteindelijk gekozen voor de firma Reil met een voorstel voor een orgel volgens het mechanisch systeem, bestaande uit maar liefst 23 registers (waarvan 1 overigens gereserveerd). De prijs is Hfl. 28.000,- Een elektrisch bespeelbaar systeem kost trouwens Hfl. 24.000,- met de mogelijkheid voor een vrije opstelling van de speeltafel in het kerkgebouw. Men kiest voor de duurdere optie. Had men in Zuidlaren de deskundigheid om zelf het bouwproces aan te sturen of schakelde men de Orgel-Advies Commissie der Gereformeerde Organisten Vereniging in? Vast staat dat deze OAC met regelmaat kerken adviseerde en een instrument vervolgens relatief vaak door orgelmaker Reil werd gebouwd.



#### Het Reil-orgel nader bekeken

De orgelbouw rond 1950 bevindt zich in een periode van (her)bezinning. Men wil terug naar de klassieke orgelbouw, idealiter de periode van de barok. De voorgaande periode van romantische

orgelbouw wordt hevig bestreden en zelfs "vervaltijd" genoemd. De nu voorgestane orgelbouw houdt het volgende in:

- Uitsluitend registers – lees: de diverse klankkleuren – toepassen die in de periode tussen 1700 en 1750 het meest werden gebouwd. Een heldere, boventoonrijke klank is het beoogde doel. Geen strijkende registers.
- Geen tremulant.
- Geen elektrische of pneumatische hulpmiddelen toepassen in de bediening van de speeltafel.
- Geen imitatie van historische orgelkasten, maar streven naar een creatieve en daardoor attractieve, open opstelling van het pijpwerk. Sierlijsten en houtsnijwerk worden niet meer toegepast.
- Als kostenbesparende maatregelen: frontpijpen (de grootste in het vooraanzicht van een orgel) kunnen goedkoper van zink dan van echt orgelmetaal – een vrij prijzige lood/tin legering – worden gemaakt. Moderne materialen als aluminium en multiplex zijn zonder meer toegestaan. Geen eikenhout, maar geschilderd naaldhout toepassen bij de wanden van de orgelkast.

Het orgel in de Laarkerk heeft deze "open opstelling" gekregen en alle frontpijpen zijn van zink gemaakt. Het orgel wordt door Reil in 1951 opgeleverd.



### Donkere wolken

Aan het eind van de zestiger jaren blijkt al, dat het orgel aanzienlijke problemen kent: Het bedienen van de toetsen gaat uiterst moeizaam en veelvuldig worden jankende bijgeluiden gehoord tijdens de kerkdiensten. Het bespelen van dit instrument wordt dan een ware krachttoer. Toenmalig organist Peter Siebesma (1968 – 1972) herinnert zich:

*"De mankementen aan het orgel voor de restauratie waren divers. Het hele mechaniek vertoonde gebreken en alles liep zwaar en stroef".*

*"In een middag- of avonddienst deed de schakelaar het (weer eens) niet. Vaak kreeg ik het ding toch wel met de nodige gebruiksaanwijzingen aan de praat (kloppen, knop vasthouden etc.). Ik dacht op dat moment: ik laat het maar even zo....Boog me over de balustrade heen (Broek Roelofs preekte) en riep: Hij doet het niet meer!!!! De liederen erna werden zonder orgel gezongen. Vanaf die zondag was de gemeente er goed van overtuigd: dit kan zo niet langer. Het orgel is echt aan restauratie toe...."*

De voorzitter der Orgelcommissie Bert Dijk wil overigens niet alles aan de orgelbouwer Reil wijten en vraagt zich af, of men destijds niet voor een dubbeltje op de eerste rang had willen zitten (mondelinge mededeling aan commissielid Peet den Hartog).

Aanvankelijk wordt het idee van restauratie echter niet gedragen door de kerkgemeente. Peter Siebesma: *"Voordat men in 1969 besloot tot ingrijpende restauratie over te gaan, is eerst het alternatief van een elektronisch orgel serieus overwogen. Met een kleine commissie togen we hiertoe naar de Marturiakerk in Assen, waar – naar men zei – een fantastisch elektronisch orgel was aangeschaft. Ter plekke bleek sprake van een modern Ahlbornorgel.... met als conclusie van bespeling, dat het orgel bij gebruik met één of enkele registers en met weinig geluidsversterking best mooi klonk....maar dat vooral bij het 'volle werk' het geluid te compact en te elektronisch klonk, waardoor sommige kerkgangers zelfs hoofdpijn kregen en daarom wegbleven. Vooral deze bevinding overtuigde in de eindrapportage en het werd dus geen electronicum."*

Tenslotte wordt besloten orgelbouwer Mense Ruiter (die het orgel immers al jaren in onderhoud heeft!) advies uit te laten brengen. Zijn rapport van 18-03-1969 is allesbehalve complimenteuz over het werk van Reil uit 1951:

*"De speeltafel, mechaniek en registratuur van Uw kerkorgel zijn van zodanige inferieure constructie en maatvoering, dat gedeeltelijke verbetering daarvan geen afdoend resultaat zal geven. Daarom is het nodig deze geheel te vernieuwen."*

Het is de bedoeling deze renovatie in 1970 uit te voeren. Maar door ziekte van Ruiter en van enkele medewerkers, bovendien door flinke tegenvallers tijdens het werk, lukt dit niet. Op 24-06-1971 schrijft Mense Ruiter:

*"Door de slechte maatvoering van de laden tijdens de oorspronkelijke aanmaak, hebben deze laden ons heel wat extra tijd gekost om ze weer in redelijk goede doen te brengen."*

Door deze tegenslagen wordt het (eigenlijk gereconstrueerde) instrument pas eind 1971 opgeleverd. De totale kosten bedragen Hfl. 38.949,70 (welke worden opgebracht door een rondgang in de kerkelijke gemeenschap). Een nieuwe speeltafel is dan geïnstalleerd, een geheel nieuwe mechaniek is ontworpen en ingebouwd als vervanging van het onoverzichtelijk geplaatste en totaal versleten Reil-materiaal. Bovendien wordt op verzoek van de orgelcommissie het orgel uitgebreid met het gereserveerde dus nog ontbrekende pedaalregister, een Bazuin 16 voet (in plaats van de gedachte Fagot 16 voet) om de gemeentezang steviger te kunnen ondersteunen. Verder wordt er een Tremulant op het rugwerk aangebracht, waarmee een organist desgewenst een uitkomende stem(register) een licht vibrerende toon kan geven. Op 19 december wordt een appèl-dienst gehouden met als thema: 'Kun je nog zingen.' Voorganger is ds. Broek Roelofs. Het orgel wordt ingespeeld door Peter Siebesma en Peet den Hartog (destijds organist Stichtingskerk; hierna van de Gereformeerde Kerk).

## Een stukje hemel

Op initiatief van de organist Den Hartog en gemeentelid Flip Jüch wordt het orgel in 1973 ingezet voor orgelconcerten. Feike Asma doet desgevraagd de toegezegging te komen concerneren zodra de Bazuin is gerealiseerd. Piet Wiersma geeft het eerste concert op 20 juli 1973. Hij speelt muziek zowel uit de barok als de romantiek. De entree is gratis. Er worden 120 bezoekers geteld, waarvan 70 een programma à Hfl. 2,50 kopen. Dit geeft moed voor de toekomst en meer concerten volgen. Bekende organisten als Feike Asma, Folkert Grondsma, Wim van Beek, Piet van Egmond, Charles de Wolff e.a. kunnen rekenen op een aandachtig gehoor. Ook Jan Welmers (die zijn vader in Zuidlaren nog als organist was opgevolgd en later tevens bekend werd als componist) geeft op het gerestaureerde instrument een recital. Na een concert van Asma merkt een bezoeker op: "Ik heb een stukje hemel geproefd."

Feike Asma heeft overigens reeds in de zeventiger jaren forse kritiek op de klankverhoudingen en de intonatie. Met name de Mixtuur en de Octaaf 2' vindt hij te schreeuwerig, waarna enige herintonatie volgt. Bovendien wordt op zijn advies een Salicionaal 8' (een register met een zachte, strijkende klank) in de registersamenstelling opgenomen. In overleg met orgelbouwer Mense Ruiters moet dit register door ruimtegebrek op de sleepladen de Quint 3' helaas vervallen. Een 16 voets register, bv. Quintadeen 16', op het hoofdwerk acht Feike Asma voor grondtonigheid, klankbreedte en draagkracht eigenlijk noodzakelijk, maar dit kan wegens ruimtegebrek niet worden gerealiseerd (ook niet via een kantsleep, later bevestigd door orgelbouwer Sicco Steendam).

In de 70er jaren wordt (ver)nieuwbouw van het kerkgebouw noodzakelijk bevonden. Moeizame en tijdrovende besluitvorming alsmede realisatie duurt jaren. Gekerkt gaat worden in "de Kimme" van Dennenoord. Voor de orgelconcerten heeft dat tot gevolg, dat wordt uitgeweken naar "de Stichtingskerk" waarvan juist medio 1975 de inwendige verbouwing incl. de restauratie van het meer romantische De Koff-orgel gereed is gekomen. Op advies van Feike Asma wordt de concertserie definitief verplaatst naar de "Ontmoetingskerk" van het Psychiatrisch Ziekenhuis Dennenoord. Maar dit alles laat onverlet, dat het orgel der Gereformeerde Kerk aan de Stationsweg te Zuidlaren voor de gemeentezang uitstekende diensten is gaan verlenen en nog altijd met plezier wordt bespeeld door de organisten (m/v).

Zuidlaren, Gereformeerde Kerk, zaterdag 8 september 1973.

- |   |                     |
|---|---------------------|
| 1a. Psalm 138 (aronische bewerking)       | Feike Asma          |
| b. Gezang 113 (Orgelkoraal)               | (geb. 1912)         |
| 2. Toccata in d-moll (gyn. "dorische")    | Joh. Seb. Bach      |
|   | (1685 - 1750)       |
| 3. Trio-Sonate in B minor                 | John Stanley        |
| a. Adagio                                 | (1713 - 1786)       |
| b. Allegro non troppo                     |                     |
| c. Gigue                                  |                     |
| 4. Baroque Suite in F minor               | Gordon Young        |
| a. Allegro maestoso                       | (geb. 1919)         |
| b. March                                  |                     |
| c. Air                                    |                     |
| d. Toccata                                |                     |
| 5. Pastorale                              | Charles Marie Widor |
|   | (1845 - 1937)       |
| 6. Variaties op een oud ned. volkslied    | Jacob Bijster       |
|   | (1902 - 1958)       |
| 7. Variaties op "Marche luth. hoe storch" | Cor Kee             |
|   | (geb. 1900)         |
| 8a. Orgelkoraal:                          | Jan Zwart           |
| "Nienpanglans der eeuwigheid"             | (1877 - 1937)       |
| b. Finale en Koraal:                      |                     |
| "Alle roem is uitgesloten"                |                     |

FEIKE ASMA

MAASSLUIS,  
Jacob Boezemanstraat 331

26 mei 1974

Beste Peet,

Door ziekte (vinds 15 uur) kon ik niet  
einde reageren op je brief. Heb in die periode  
9 concerten moeten afgeven! May gelukkig  
as. donsdag van buiten 3 may zaterdag  
wee begines 8 tot 7 september 1974 & dan  
4 concerten!

Natuurlijk wil ik nog een bij te komen  
opellen. Slijkt je zaterdag 17 september  
augustus?

Wm. G.

*[Handwritten signature]*

### Recente ontwikkelingen

In de tweede helft van de negentiger jaren ontstaan met het instrument in de Gereformeerde Kerk aan de Stationsweg opnieuw problemen, aan het licht gekomen door een veel te laag vochtigheidspercentage wegens een uitzonderlijk lange en zeer strenge vorstperiode (welke overigens in vele kerken forse schade aan orgels heeft veroorzaakt). Het is duidelijk dat er ingegrepen moet worden. De kerkenraad stelt prijs op een onafhankelijk oordeel en laat een rapport opmaken door de Orgelbouw-AdviesCommissie van de G.O.V. Deze concludeert:

*"In eerste aanleg is het orgel in technisch opzicht zeer matig gebouwd. Het is tekenend dat reeds na 20 jaar essentiële onderdelen van het orgel vernieuwd moesten worden. De klank van het orgel is zeer matig. De onderlinge verhoudingen van de mensuren van de registers zijn in eerste aanleg al niet goed genomen."* In feite adviseert men vervangende nieuwbouw, wat echter financieel onhaalbaar is.

Er wordt een Commissie Orgelrestauratie ingesteld bestaande uit: Peet den Hartog, Geuko Tiggelaar en Tjeerd Bosklopper (vrijtijds orgelmaker), die offerte aanvraagt bij drie orgelmakers. Daarnaast komt er vanuit de Commissie van Beheer de indringende vraag om een elektronisch orgel als alternatief te overwegen, waartegen de organisten onder leiding v. Wim Opgelder zich ernstig verzetten. De offertes worden vergeleken en beoordeeld. De werkwijze en prijsstelling van de firma



Steendam te Roodeschool blijkt de meest passende te zijn. Daarna volgen gesprekken met het moderamen en tenslotte nog een gemeenteavond over dit onderwerp. Twee voorstellen komen ter sprake:

Plan A: Alleen het noodzakelijk technisch herstel uitvoeren, waaronder de 4 grootste, verzakte Bazuinpijpen herstellen, afdichting van de windlade en verhard schapenleer vervangen.

Plan B: Als het vorige plan, maar uitbreiding met een algehele herintonatie, d.w.z. alle 1444 orgelpijpen worden stuk voor stuk onder handen genomen en tot een optimale klank gebracht. Dit is uiteraard een zeer arbeidsintensief karwei. De diverse registers worden met elkaar in balans gebracht en de enigszins brutale, schreeuwerige klank zal daardoor verdwijnen. De verwachting is dat het instrument daardoor ook beter zijn taak als begeleidingsinstrument zal kunnen vervullen. Daarnaast moet er een grotere balg komen: de huidige windvoorziening is te klein, veroorzaakt volgens de orgelbouwer "een jankende aanspraak in het pijpwerk" en vormt onvoldoende basis voor herintonatie.

De kerkenraad gaat akkoord met plan B, dat Hfl. 47.963,50 kost. Tevens wordt bepaald dat een volledige opbrengst van de traditionele rommelmarkt in de Bernardhoeve kan worden besteed aan de restauratie, cq. herintonatie van het orgel. Dit levert een bedrag op van Hfl. 30.000,- Geuko Tiggelaar en Tjeerd Bosklopper organiseren een pijpenadoptie-actie welke Hfl. 1.100,- oplevert. Maart 1998 begint de orgelmaker aan het instrument te werken. Onvoorziene kosten (Hfl. 1.000,-) voor de "belering" der trompettongen worden door Peet den Hartog opgebracht (een nieuw Trompet blijft een vrome wens). Eind mei is de klus geklaard.

Bij de oplevering luidt de slotconclusie van de restauratiecommissie:

*"De commissie is zeer voldaan met het bereikte resultaat. Orgelmakerij Steendam heeft hiervoor zonder meer een compliment verdiend, want het instrument leverde soms grote problemen op, die met veel vakmanschap en creativiteit overwonnen zijn".*

### Huidige dispositie:

Hoofdwerk		Rugpositief		Pedaal	
Prestant	8'	Holquintadena	8'	Prestant	16'
Octaaf	4'	Roerfluit	8'	Subbas	16'
Salicionaal	8'	Prestant	4'	Octaafbas	8'
Holpijp	8'	Open Fluit	4'	Gedektbas	8'
Koppelfluit	4'	Nasard	2 2/3'	Koraalbas	4'
Octaaf	2'	Fluit	2'	Bazuin	16'
Mixtuur	IV-V	Terts	1 3/5'		
Trompet	8'	Scherp	III		
		Dulciana	8'		

Manuaalkoppeling (trede): Hoofdwerk + Rugwerk.

Pedaalkoppelingen (treden): Ped.+ HW. en Ped.+RW

## Tremulant op het Rugwerk



### Tenslotte

Op vrijdag 29 mei 1998 draagt orgelmaker Sicco Steendam het instrument over aan de voorzitter van de kerkeraad. De openingswoorden worden uitgesproken door ds. A. van Zuylen; en de organisten Wim Opgelder, Geuko Tiggelaar, Peet den Hartog, Fred Lugtenborg en Wim Zuidersma presenteren het instrument in een met samenzang afgewisseld programma.

Na vijftig jaar is het optimale klankbeeld van dit instrument (de zeer slechte akoestische eigenschappen van de ruimte hierbij in aanmerking genomen) eindelijk gerealiseerd. Men mag verwachten dat dit instrument – mits regelmatig onderhoud gepleegd blijft worden – nog vele tientallen jaren de kerkgangers zal kunnen dienen.

Mede namens Peet den Hartog en Geuko Tiggelaar, met dank aan het archiefonderzoek van Fer Harleman samengesteld door:

### Tjeerd Bosklopper.

Zuidlaren, april 2011.

Bronnen:

- Notulen van den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk te Zuidlaren. Drents archief, inventarisnummer 0425, 1-11
- Persoonlijk archief voorzitter orgelcommissie Bert Dijk. In bezit Peet den Hartog.
- Persoonlijk archief orgel Ger. Kerk Zuidlaren 1969-1975 (Peet den Hartog)

- Persoonlijk archief orgel Ger. Kerk Zuidlaren 1996-2000 (Peet den Hartog)